

O tvořivou kritiku v psychologii

Sovětská věda stále ukazuje, jak se kritika a sebekritika stává hybnou silou vývoje vědy v SSSR. Bez kritiky není ani ve vědě cesty vpřed. Sovětští vědci si již dávno uvědomili, že ten, kdo si neuvědomuje význam kritiky, nebo kdo dokonce kritiku a sebekritiku neuznává a znevažuje, brzdí cestu vpřed. Odtud ona principiálnost a bojovnost sovětské vědecké kritiky, kterou střeží vedoucí strany i vlády Sovětského svazu a kterou několikrát vyzdvihl jako jeden z předních úkolů J. V. Stalin.

Nedávno otiskl časopis Sovětskaja pedagogika (čís. 1., 1950) kritiku učebnice Kornilovova-Smirnovova-Těplovova »Psychologie« (vydané také česky). Tato učebnice*) patří k nejlepším, které byly kdy napsány, tím spíše však považuje sovětská kritika za svou povinnost upozornit na celou řadu nedostatků i chyb, které se v učebnici vyskytují.

Za prvé, ukazuje autor kritiky N. P. Antonov, chybí knize politická bojovnost v kritice buržoasního, idealistického výkladu základních pojmů psychologie. Autoři při výkladu vnímání, představ, myšlení, fantazie, vůle a pod. nestaví proti idealistickým koncepcím materialistické pojetí a neodkřívají dostatečně reakční a nevědeckou podstatu buržoasní psychologie.

Tento nedostatek bolševické stranickosti nutně vyvolává závislost autorů na buržoasní vědě. Tato závislost se především projevuje v tom, že tato učebnice ulpívá na tradici abstraktního buržoasního funkcionalismu. Autoři popisují jednotlivé procesy (funkce), jako vnímání, představy, myšlení, paměť atd., avšak nepodávají psychologii konkrétní, živé osobnosti a zapomínají, že vedoucí rolí u člověka má vědomí. Neboť u člověka obvykle vše, každý duševní proces, probíhá pod kontrolou vědomí.

Jestliže tedy autoři, což je s methodického hlediska přípustné, studují v první části knihy jednotlivé duševní procesy, bylo třeba ve druhé části knihy podat duševní život v jeho celistvosti a zabývat se psychologií konkrétního živého, celého člověka, t. j. zákonitostí vědomí nových socialistických lidí. Zde je nutno ukázat základní rysy charakteru, vědomí a světového názoru sovětského člověka. Středem této části knihy musí být kapitola o vědomí a jeho utváření v komunistickém duchu. Sovětská psychologie, jež na základě leninské teorie odrazů vysoce vyzvedá význam vědomí a idejí, musí ukázat na vedoucí rolí vědomí, světového názoru a vnitřního přesvědčení v chování člověka. Jestliže dosavadní psychologie, i sovětská, se dosud většinou soustřeďovala na rozbor charakteru, je nyní předním vědeckým

i politickým úkolem psychologie odhalit zákony vědomí a jeho velikou moc v životě člověka.

Buržoasní vlivy projevují se i v malém zřeteli k pedagogicko-praktickým otázkám. Autoři se málo zabývají psychologickým rozбором vyučování, v knize najdeme jen málo poznatků o zákonech duševního vývoje dítěte v socialistické společnosti; v učebnici není podána analýza hry a učení žáků. Ukazuje to na odtržení od praxe, vlivem čehož je zcela přehlédnuta bohatá zkušenost sovětských učitelů, jejichž skvělé poznatky nejsou v knize zevšeobecněny. Proto zde není proces vyučování a výchovy žáka ukázán jako proces utváření socialistického vědomí, bolševických rysů charakteru a světového názoru budovatelů komunismu. Je charakteristické, že v celé knize není zmínka o učiteli, který má vedoucí rolí v utváření vědomí dítěte.

Závažné omyly, pokračuje Antonov, najdeme i v otázkách, týkajících se vývoje duševna. Autoři nedocenili marx-leninskou poučku, že zákony každého jevu mohou být odhaleny jen v jeho vývoji a zapomněli na nabádavá slova I. M. Sečenova, který řekl: »Vědecká psychologie nemůže být svým obsahem ničím jiným než řadou učení o vzniku duševních činností. Psychologie musí studovat historii vývoje počitků, představ, citů a j.« V učebnici jsou však staticky popisovány jednotlivé funkce a teprve závěrečné paragrafy jsou věnovány individuálnímu vývoji toho kterého duševního procesu. Přitom se však historický vznik a vývoj každého procesu vůbec neosvětluje.

Autor kapitoly »Vývoj duševna« Ant. Leonťjev chybuje jednak přílišnou spekulativností, jež vede až k idealismu a na druhé straně přehlíží vedoucí rolí idejí v činnosti dospělého člověka a učitele v činnosti žáků. To vede Leonťjeva k mylnému závěru, že činnost vůbec a nikoli společnost, společenské bytí a materiální podmínky člověka určují vědomí, vlastnosti a schopnosti člověka. Leonťjev zapomíná, že ne činnost sama, nýbrž materiální způsob výroby a výrobní vztahy jsou základem vývoje vědomí i samotné činnosti.

S tímto nedostatečným zřetelem k rozboru materiálních podmínek vývoje vědomí souvisí i to, že autorům vypadlo z knihy i marx-leninské učení o potřebách.

To jsou některé ze základních nedostatků učebnic. Kritika těchto chyb přináší cenné poznatky i pro vývoj marxistické psychologie v Československu. Nejcennější poučení však spočívá v poznání, že jen ostrou, tvůrčí kritikou a sebekritikou je možno i českou psychologickou vědu pozvednout na vyšší úroveň.

*) O níž bylo referováno v TVORBĚ, číslo 16 a 18, 1950.